

Designation des Arensburgischen Schloss und Stadt **Kuressaare lossi ja linna plaani eksplikatsioon**

13. augustil 1645 sõlmiti Brosebrö rahu, Saaremaast koos Muhu jt saartega sai Rootsi kubermang. Kuressaare uue turu ääres valmis 1670. aastal barokkstiilis raekoda. Linnaplaani koostas insenerohvitser Paul von Essen 3. augustil 1681:

- A. *das alte Schloss und Stock* - konvendihoone ja lossiõu.
- B. *Thurm Steurwoldt* - kaitsetorn Sturvolt.
- C. *Dito lang Hermann* - vahitorn Pikk Herrmann.
- D. *Offizierer Quartier* - ohvitseride korterid.
- E. *Erdige Heuser und Buhden* - muldonnid ja lobudikud.
- F. *ein verfallener Thurm und gebäude* - lagunenud torn ja hoone.
- G. *der alte Schloss graben mehrentheils trücken und verfült von den herunter fallenen vererbenter Mauer* - vana kaitsekraav ümber konvendihoone, mis täitub pidevalt mureneva kaitsemüüri.
- H. *Gouvernements Haus* - valitsuse maja.
- J. *Cantzeley Stuben* - kantsleli ruumid.
- K. *Commendanten Haus* - komandandi maja.
- L. *Baragven* - barakid.
- M. *Artollerie Werkstube* - suurtükkide töökoda.
- N. *Corps de Garde* - vahtkonnahoone.
- O. *Gouvern: Stall* - valitsuse laut.
- P. *die Kirche und Thurm* - garnisoni kirik ja torn Kirikubastionil.
- Q. *Noch gute und gebrauchliche Thürme* - veel kasutamiskõlbulikud tornid Aia ja Roomassaare bastionide vahel.
- R. *Kirchen bastion* - Kirikubastion linnuse põhjanurgas.
- S. *Gartnen Bastion* - Aiabastion linnuse idanurgas.
- T. *Romasar Bastion* - Roomassaare bastion linnuse lõunanurgas.
- V. *Mühlen Bastion* - Veskibastion linnuse läänenurgas.
- W. *Gouvernements Garten* - valitsuse aed Kirderaveliinist idas ülekäigutee joonel.
- X. *Stein Dam vor das aufsteigende See wasser hingelegt* - kivitamm (lainemurdja) Raiekivi rahu ja Väikse Roomaa vahel.
- Y. *ein Gross Holm* - Suurlaid (Eesaia laid) praeguse spaa Meri kohal.
- Z. *die Schieffs Brücke* - laevasild.

- 1. *die Stadt Kirche* - linnakirik.
- 2. *das Rahthauss* - raekoda.
- 3. *freye Plätze & Marckt* - vabad platsid ja turud:
  - Sõrve turg
  - Pika t. ääres praeguse Turu ja Lasteaia t. vahel
  - Vabadussõja ausamba ja maavalitsuse hoone kohal
- 4. *Hospithall* - haigla Põduste luhal Suuresilla lähedal.
- 5. *das Zeichen wo nach die Schiffe einsiegen* - märk sissetulevatest laevadest teatamiseks praeguse metodisti kiriku kohal.
- 6. *der Crone Kalck offen* - riigi lubjaahi Pika tänava pikendusel linnast väljas.
- 7. *Königl. ampt Grossenhoff genannt* - Suuremõis praeguse bussijaama alal.
- 8. *Dito Königl. ampt Schulzen Hoff* - Nolgimõis Aia-Vahtra t. ristmikul.
- 9. *Insp: Steglings hauss und garten* - Steglingi maja ja aed abaja kaldal.
- 10. *Burgermeister Brobergs hauss und Wohnung* - linnapea Brobergi elumaja.
- 11. *Alte wärke in dänischer zeit angelegen und noch etwas davon zusehen* - Taani ajal ehitatud muldkindlustused, mis osaliselt veel nähtavad.

12. *Ein wohner und bauer kathen* - kodanike ja talupoegade hütid:

- praeguse haigla alal
- maavalitsuse taga
- Uue t. idaservas
- Pihlta tee ääres ja Ruubi ragatki ümber
- Väiksel Roomaal (linnastaadioni alal)
- Kohtu t. lõpus
- Põduste luhal

13. *Diese zwey Häuser sein diesen Sommer gebauet und das land von dem königl. ampthoff gegeben worden* - heinamaa 2 küüniga Põduste suudmes.

Alles was mit Roht bezeichnet sein Stein hauser und mit ... bebauet die anderen Plätze von holtz und ... Plätze eingezäunet - punane värv tähistab kivimajade ja kiviaedadega kinnistuid.

Kaardile on täiendavalt kirjeldatud:

- *die grose See* - meri
- *Pöddis Strom genandt* - Põduste jõgi
- *Heuschlage* - heinamaa Põduste luhal, jagatud ruutudeks
- *Acker Felder von der Stadt* - linna põllud Kohtu ja Garnisoni t. vahel
- *Grosen Hoffs Acker* - Suuremõisa põllud linnast idas
- *Schultzen Hoffs Acker* - Nolgimõisa põllud praeguse haigla alal
- *der Wegt nach dem grosen Sund und Pernau* - tee Suurele väinale ja Pärnusse
- *der Wegt nach Schworbeort* - tee Sõrve säärele

Kalle Kesküla